

TANRI'NIN GAZABI*

Ian BRUMA-Avishai MARGALİT

Çev.: Ahmet Turan YÜKSEL**

Batı'yı hedef alan savaşlar, Rusçuluk ruhu, Alman ırkı, ulusal Şinto dini, komünizm ve İslâm adına ilân edilmiştir. Ancak belirli bir millet veya ırk ile dinî ve siyasî ilkeler için savaşanlar arasında bir fark bulunmaktadır. Millet veya ırk adına savaşanlar başkalarını dışarıda bırakır; kendilerinin seçilmiş kimseler olduklarına inanırlar. Diğerleri ise çoğu zaman evrensel kurtuluş iddiasında bulunurlar. Şüphesiz ki uygulamada çizgiler asla o kadar net değildir. İslâm bazen bir Arap şovenizmi biçimini almaktadır. Ulusal Şinto dini propagandası Japon halkını ilâhî bir ırk olarak yüceltir. Komünizm sosyal sınıfları kabul etmez. Bununla birlikte Dinî Oksidantalizm ile seküler Oksidantalizm arasındaki fark kayda değerdir. Dinî Oksidantalizm, seküler farklılıklarından daha çok, Maniheizm'deki ifadelerle, mutlak şer fikrine karşı gerçekleştirilen kutsal bir savaş olma eğilimindedir.

Oksidantalist Batı tasvirine dinî kaynaklarca nasıl renk katıldığını görmüştük. Aynı zamanda Rus Ortodoksluğunun, Roman Katolikliğini ruhsuz ve yozlaşmış olan her şeyin somut örneği şeklindeki görüşünün, 19.yy.da Batı'nın Rus fikirlerini nasıl etkilediğini de gördük. Ve Oksidantalizmin çoğu biçimleri, boş ve anlamsız Batı rasyonalizmini Oksidantalistlerin övdüğü herhangi bir ırk ve ilkenin gerçek anlamı ile mukayese eder. Fakat en ateşli Slavophiles bile Batıyı asla barbar ve Batılıları da vahşi ve medeniyet yoksunu olarak görmemiştir. Bu tavır günümüzdeki Oksidantalizmin esas dinî kaynağı olan İslâmcılığın bir kısım akımlarına özgüdür.

İslâmcılık, bir ideoloji olarak Batılı fikirlerden sadece belirli oranda etkilenebilir. Onun Batı medeniyetini putperest barbarcılık şeklinde tanımlaması, zengin Oksidantalizm tarihine yaptığı orijinal bir katkıdır. Bu, Batının para ve

* Ian Bruma-Avishai Margalit, (Occidentalism) The West in the Eyes of its Enemies, New York, 2004 kitabının, 101-136. sayfalar arasının çevirisidir.

** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

hırs tutkunu olduğu şeklindeki eski önyargıdan daha da öteye gitmektedir. Putperestlik en çirkin dinî günahdır ve bu yüzden gerçek müminlerin kontrolündeki güç ve müeyyidelerle karşı konulmalıdır.

Kapitalist Batıyı tanımlamak üzere putperestliğin mecazî kullanımı ve aynı zamanda Yahudilerin orijinal putperestler olduğu görüşü aslında yeni bir şey değildir. Bir hahamın torunu olan Karl Marx, bir defasında şöyle söylemiştir: "Para, eski İsrail kavminin, kendinden önce hiçbir tanrının var olmadığı, kıskanç tanrısıdır. Para, insanlığın bütün tanrılarını alçaltır ve onları eşyaya dönüştürür." O aynı zamanda "poliçenin Yahudilerin gerçek tanrısı olduğuna, onların tanrısının sadece aldatıcı bir poliçe olduğuna" inanmıştır.¹ Bu tür bir retorik daha sonra, içlerinden bir kısmının İslâmî metinlerden önce muhtemelen Marx'ı okumuş olan radikal İslâmcılar tarafından benimsenmiştir. Ancak siyasal İslâmcılar arasında ortaya çıkan literalist putperestlik kullanımı, öldürücü bir icattır.

İslâm'ı her şeyden sorumlu tutmamak için putperestliğin en büyük dinî günah olduğu görüşünün aslen Yahudilikten kaynakladığına işaret edilmesi gerekir. Derecelendirme açısından Yahudilik bir dünya dini değildir. Bir mezhep ölçüsünde de değildir. Ancak Yahudiliğin, putperestlik fikrini anahtar bir dinî kavram olarak şekillendirmede büyük bir etkisi vardır. Putperestlik, Kutsal Kitap'ta şahsî ilişkiler anlamında ifade edilmiştir. Tanrı kocadır, İsrail ise kocasını bir dostu, sahtekâr bir tanrı ile aldatan hanımdır. Putperestlikse zinadan başka bir şey değildir. Kutsal Kitap'ın kıskanç tanrısı, kıskanç koca şeklinde şekillendirilir. Bu özellikle Hoşea'da göze çarpar. Hanım İsrail, kendisinin maddî ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacakları düşüncesiyle oynaşlarını tanrıya tercih eder. Şöyle söyler: "Oynaşlarının ardından gideceğim. Ekmeğimi, suyumu, yapağımı, ketenim, zeytin yağımı, içkimi onlar veriyor" (Hoşea 2: 5).

Bu oynaşlar gerçekte o zamanın yabancı tanrılarınca yönetilen büyük güçlerdir: "Şehvet düşkününü komşuların Mısırlularla fahişelik ettin. Fahişeliklerini artırmakla beni öfkelenlendirdin... Asurlularla da fahişelik ettin, çünkü doymamıştın. Evet, onlarla fahişelik ettin, yine doymadın. Fahişeliğini ticaret diyarı olan Kildan ülkesine dek artırdın, yine de doymadın... Fahişe gibi bile değildin, ücretini küçümsedin. Kocasının yerine yabancıları yeğleyen, zinakâr bir kadındın" (Hezekil 16: 26-32).

Bu durum büyük güçleri tanrının hükümranlılığı ile boy ölçüşen potansiyel azgınlar olarak gören kâbus dolu bakışın, Yahudi kutsal kitabı kadar eski olduğunu gösterir. Karı ile koca arasındaki ilişki, dinî metinlerde putperestlik için kullanılan tek formatif mecaz değildir. Din dili, tanrının hükümranlılığını tasvir eden siyasî hâkimiyet mecazları ile doludur. Tanrı her şeyden önce kâinatın tek meşru kralıdır. Kral tanrının hâkimiyeti sadece yaratıkları ile ilişki bağlamındadır. İşte

¹ Karl Marx, "On the Jewish Question" (*Writings of the Young Marx on Philosophy and Society*'den naklen, ed. ve tr. Loyd D. Easton, Kurt H. Guddat, New York: Anchor, 1967), s. 216-249.

bu yüzden insanlar sadece ona tapmalıdır. Onun eşsizliğini ihlâl etmek putperestliktir.

Büyük güçlerin başları tanrının hükümrânlığına tecavüzden dolayı sürekli olarak kibir ve büyüklemeyle suçlanırlar. Bu, tanrının Hezekiel'e Sur Kralı'na söylemesini bildirdiği husustur: "Gurura kapılıp ben tanrıyım, denizlerin bağrında, Tanrı'nın tahtında oturuyorum dedin. Kendini Tanrı sandın. Oysa sen Tanrı değil, insansın... Ben de yabancıları, en acımasız ulusları üzerine göndereceğim" (Hezekiel 28: 2-7).

İsrail'i çevreleyen büyük güçlerde bulunan putperestlik ile kibir arasındaki ilişki Yeşaya'nın sözleriyle (2: 7-8) açıkça ortaya konulur: "Ülkeleri altınla, gümüşle doludur, hazinelerinin sonu yok. Sayısız atları, savaş arabaları var. Ülkeleri putlarla dolu... Elleriyle yaptıkları, parmaklarıyla biçim verdikleri putların önünde eğiliyorlar." Tekerlekli savaş arabaları ve atlar o devrin ağır silahları ve büyük güçlerin başlıca sembolleriydi. Bunu günümüze getirmek için bütün yapmamız gereken, büyük güçlerin ve depolarındaki silahların isimlerini değiştirmektir. Onlara karşı öfke aynen kalacaktır.

Putperestlik, dünyevî otoritenin tanrıya karşı yükümlü olduğumuz bağlılığa rakip olan siyasî bağlılık talebinde bulunmasıyla birlikte bir mesele haline gelir. İslâmcılar zamanımızın siyasal gerçekliğini hem politik, hem de teolojik açıdan ele alırlar. Seküler yönetimlerin bulunduğu İslâm ülkeleri, radikal İslâmcılarca putperestlikle veya cahiliye ile suçlanırlar. Bu tür suçlamalar dinî vaazlar şeklinde başlar ve çok geçmeden İslâm dünyasındaki putperestlik temsilcileri aleyhine, genellikle güç sahipleri ve bunların arkalarındaki esas yönetenler olan putperest Batı aleyhine politik aktiviteye dönüşür.

Putperestlik veya dinî cehalet için kullanılan terim *câhiliye*dir. Bu terim, Hz. Peygamber'in vahiylerinden önce Araplar arasındaki cehaletin durumunu tarif eder. Ancak İslâm alanının büyük ilim adamı Ignaz Goldziher (1850-1921), *câhiliyenin* cehalet şeklinde geleneksel çevirisini kabul etmeyip "barbarlık" kavramını tercih etmiştir. Ona göre, Müslümanlar, Hz. Muhammed'in barbar putperestliğinin kökünü kazımak ve böylece de barbarlığı silip yok etmek üzere gönderildiğine inanmışlardır. Bu anlayış "*yeni câhiliye (new jahiliyya)*"nin barbarlığın daha zararlı bir şekli olarak mevcut kullanımının etkisini anlamamıza yardımcı olacak önemli bir tashihtir.

Câhilî kelimesi eski Greklerin "barbarizmi" anladıkları şekle benzer. "Biz (Grekler)" ve "onlar (barbarlar)" arasındaki fark, iki insan tipi arasındaki farktır. Romalılar bunu Roma medeniyetinin sınırları dışındakileri, kaba ve vahşi medeniyet yoksunlarını işaret etmek üzere kullanmıştır. Barbarlar tam bir insan değildir. Çağırıştırdığı bu anlam, zamanımızda Batı'dan kaynaklanan barbarlık şeklinde ifade eden yeni *câhiliye* düşüncesinin gerçek tesirini ifade etmektedir. Yeni *câhiliye*, insanlık karakterinden yoksun bir düşüncedir. Bununla, mutlak Maniheizm ifadesiyle, şerre karşı gerçekleştirilecek yeni bir kutsal savaşın fitili ateşlenebilir.

M.S. 3.yy.da Mani tarafından İran'da kurulan Maniheizm, başlangıçta Roma İmparatorluğu'na hâkim din olmasıyla, Hıristiyanlığın ciddi bir rakibiydi. 14. ve 15. yüzyıllarda Çin'de hâlâ Maniheist cemaatler bulunmaktaydı. Maniheizm günümüzde artık bir din olarak varlığını sürdürmemekle birlikte dünya üzerindeki kalıntıları hâlâ mevcuttur. Işığın çocuklarını, "bizi", karanlığın kötü çocuklarından, "onlardan" ayırmak suretiyle dünyayı siyah ve beyaz olarak gören her doktrin için bir klişe olarak kullanılmaktadır. Ronald Reagan Sovyetler Birliği'nden "*Şer İmparatorluğu*" diye bahsettiği ve George W. Bush Kuzey Kore, İran ve Irak'ın hepsini birden "*Şer Ekseni*" olarak bir kefeye koyduğunda, her ikisi de Maniheist ifadelerle konuşuyorlardı.

Bununla birlikte Maniheizm'in faaliyette olduğu daha büyük bir şekil bulunmaktadır. Oksidentalizm görüşüne göre Batı, maddeye tapmaktadır; dini materyalizmdir ve Maniheist bakışla madde, şerdir. Sahte madde tanrısına tapmakla Batı, iyilik ülkesini kolonileştirerek zehrini yayan şer ülkesi haline gelmektedir. Bu sebeple 1998'de Usâme b. Ladin bütün Müslümanları "*Şeytan'ın Amerikalı askerleri ve onlarla ittifak eden şeytanın destekçileri*" ne karşı kutsal bir savaşa çağırmıştır. Dinî Oksidentalizm açısından Batı ile mücadele sadece siyasal bir mücadele değil aynı zamanda daha çok Maniheizm dramasına benzeyen kozmik bir dramadır.

Diğer pek çok din gibi Maniheizm de bir yaratılış miti etrafında oluşturulmuştur. Başlangıçta, ışığın sembolize ettiği iyilik dünyası ile şerrin karanlık dünyası olmak üzere iki dünya vardı. Bu ikisi birbirinden ayrılmıştı ancak karanlık dünyasında, miras olarak alınan bir istikrarsızlık vardı. Zira şerde hiçbir ahenk ve denge söz konusu olamazdı. Bir gün, şeytan iki dünyanın sınırı boyunca dolaşırken ışık dünyasına bir an göz attı ve o bölgeyi kendisi için arzuladı. Ve böylece karanlık dünyası, iyilik dünyasını işgal eden şer imparatorluğu haline geldi. Bu durum, iyilik ve şer güçleri arasında kozmik bir mücadeleye yol açtı ve bildiğimiz gibi dünya bu savaşın sonucu olarak yaratıldı. Bu büyük mücadelenin bir detayı zikredilmeye değer. Dünyanın maddesi karanlık hükümdarlarının bedenlerinden ve yeryüzü de salgılarından oluşmaktadır; yeryüzü maddeyi temsil eder ve yeryüzüne karşı negatif tavır, genel olarak maddeye karşı negatif bir tavidir.

Eşit bir biçimde güçlü kuvvetlerin idare ettiği ve İran'daki Zerdüş inancın paylaştığı iki ayrı, bağımsız iyilik ve şer dünyalarının Maniheist resmi, İslâm'ı da içine alan Monoteist dinlerce kabul edilemez. Kutsal Kitap'a dayanan görüşe göre bütün varlığın sadece bir kaynağı olabilir ve o da Tanrı'dır: "Rab benim, başkası yok... Işığı biçimlendiren, karanlığı yapan, esenliği ve felâketi yaratan, bütün bunları yapan Rab benim" (Yeşaya 45:5-7).

İslâm'a göre de bu anlamda iki dünya fikri dine aykırı sayılır. Bununla birlikte ve iki dünya doktrini reddedilmekte ise de şerrin yaratılışını, yardımsever yüce bir tanrı ile bağdaştırmak güç olduğundan monoteist dinlerde de hâlâ Maniheist taraflar bulunmaktadır. Bu durum maddeye karşı sergilenen dinî tu-

tumlarda görülebilir. Yahudi Kutsal Kitabı'nda tanrı maddeyi, dünyayı yaratıp onun iyi olduğunu beyan ettiği zaman yaratmıştır. Ancak madde hâlâ, kutsal ruhtan oldukça uzakta, varlığın aşağı bir şeklidir. Hıristiyanlar tanrının, oğlu İsa'nın bedeniyle yeryüzüne indiğine inanırlar; ancak bu tenasüh anlatımı sadece, insanoğluna bedende tezahürün parçası olan kurbanı vurgular. Zira beden sadece zayıf değil, aynı zamanda çürük ve bozulmuştur ve asla tanrının ebedî ve ezeli varlığı için uygun ortam olması mümkün değildir.

Karanlığın çocukları ile savaşıyor *ışığın çocukları* -ki onlar kendilerini Ölü Deniz mezhebinin çocukları olarak tanımlarlar- aynı şekilde Pauline'nin beden ile ruh arasındaki ayırımını etkilemişlerdir. Bu taksimde beden, negatif taraftadır. Platonculukta da madde varlığın en aşağı şekli olarak görülür. Başlangıçta Maniheizm'e inanan Augustine, daha sonraları şiddetli bir muhalif olmuştur; ancak Hıristiyan bir Platoncu olarak beden ile ilgili konulara negatif tavrını sürdürmüştür.

Bedenin tabii olarak mükemmel olmadığı ve bozulmaya meyilli olduğu fikri, Hıristiyanlık ve İslâm üzerinde etkili olmaya devam etmiştir. İnsan bedeni cinsî arzuların emri altındadır ve bu durum ahlâk bozukluğuyla sonuçlanır. Beden sadece tanrıya değil, insana da yakışmaz. Zira insan maddeden, kendisinde bulunan kutsal ruh, yani canı ile yücelir. Çünkü diğer varlıkların aksine insanların canları vardır ve insanlar daha soylu, daha şerefli ve daha ruhanî bir varlık biçimini sürdürebilirler.

Bu, Oksidentalizm görüşte, radikal İslâmcılarca benimsenen dîni Oksidentalizmin kritik noktasına kadar gider. Oksidentalizm görüşte madde, bazı aşırı Hinduistler ve savaş öncesi Japon Şintoistlerin de paylaştığı gibi Batı'nın tanrısızdır ve materyalizm de dinidir. Diğer taraftan Doğu, şayet "Batıcılığın ringası/Batı entoksifikasyonu (*Westoxification*)"ndan uzak, kendi haline bırakılmış olsa, derin ruhanî bir dünyadır. Doğu ve Batının mücadelesi, dünyalığa tapan putperestler ile ilâhî ruhun gerçek abidleri arasındaki Maniheizm bir kavga-dır.

Muhakkak ki materyalist ve kapitalist Batı'nın sahte tanrılara tapma anlayışı, sadece dîni Oksidentalizmce benimseniyor değildir. Bu noktada Karl Marx'ı daha önce zikretmiştik. Düşüncesine kendini adanmış bir materyalist olan Marx, "mala tapınmayı", daha çok objelerinin kutsallığına inanan dindar fetişistlere benzer bir biçimde emtianın değer taşıdığı şeklindeki bir göz boyama olarak tabir etmiştir. Aslında bütün değerlerini ve kutsal özelliklerini insan ilişkilerinden elde etmiş olmalarına rağmen, objelerin, tabii bir değer veya kutsal mahiyet taşıdıkları şeklindeki kanaat, yanlıştır. Objeye, sadece biz onu kutsallaştırdığımız için mukaddestir. Eşya bir değer, mübadele kıymeti taşır; zira taşıdığı bazı değerler zatından kaynaklanmaz, aksine biz ona bu değeri veririz. Modern kapitalizm illüzyonları teşvik eder ve mal ile paraya inananlar en az fetişe tapanlar kadar aldanmış ve yanıltılmış kimselerdir.

O halde, Batı ile bağlantılı Burjuvaci kapitalizm, materyalistler ve dindarlardan oluşan karşıt taraflarca fetişist olmakla suçlanır. Dinî Oksidentalistler, Batılı para ve mal tapıcılarını, insanın kendisini adamasına değer manevî dünyadan çok uzakta, ağaçlara ve taşlara tapan müşriklere benzer bir şey olarak görürler. Ve Marksistler, mala kapitalistçe tapınmayı, bizzat dinin kendisi gibi illüzyona benzer bir şey olarak görürler.

İran'daki devrimci İslâm'ın entelektüel öncüsü Ali Şeriati gibi bazı dindar ideologlar, piyasa fetişizmi gibi bazı Marksist temaları İslâmcı Batı eleştirisine tahsis etmeye çalıştılar. Şeriati, Batı'ya ve Batı'nın büyüğü - emperyalizm, uluslar arası Siyonizm, kolonicilik, çok uluslu şirketler v.b.- altındaki ülkelerce Batı'dan ithal edilenlere pek çok hastalık atfetti. Ancak bundan daha kötüsü, *ğarbzâdegi*, yani Batı kültürünü kör ve akılsızca takip etmektir.

Şeriati, üçüncü dünya halklarının Batı'nın hastalıkları ile savaşmalarının sadece tek bir yolu olduğu kanaatindeydi. Bu insanlar din etrafında bir kültürel kimlik geliştirmek zorundaydılar. Şeriati kendi örneğinde, tercihen de Şif formatındaki İslâm'ı kast etmiştir. Marksizmi değil, dini, potansiyel kurtarıcı bir güç olarak görmüştür. 1950'li yılların başında Horasan'da ilkokul öğretmeni olarak çalışırken, Mısırlı yazar Abdülhamid Cûde es-Sahhâr tarafından yazılan *Ebû Zer: Allah'a Tapan Sosyalist* başlıklı kitabı tercüme etti ve neşretti. Ebû Zer, Hz. Peygamber'in ashabından olup, fakirler için adalet iddiasında bulunmuş ve zenginleri 'Hak İlah'ı para tanrısı ile değiştirmek'le suçlamıştır. Şeriati şu sözleriyle Ebû Zerr'i, İslâm tarihinin kahramanı saymıştır: "Kraliyet sarayının değil, Ebû Zerr'in İslâm'ını, halifelerin ve sınıf tabakalaşmasının değil, adalet ve hakikî liderliğin İslâm'ını istiyoruz."²

Şeriati'nin Marksizm'e yaklaşımı komplike idi. Onu, toplumu analiz etmede bir araç olarak kullanmış ve Marksistleri asla sapıklar olarak düşünmemiştir. Ona göre dalâlet ehli olanlar, Kur'ân-ı Kerîm'de metafizik inançları ile değil, amelleri ile yargılanmıştır. Fakat onun Marksizm ve Frantz Fanon gibi seküler radikal üçüncü dünya düşünürlerinden ayrılması, hem taktiksel ve hem de ismen idi. Taktiksel bazda Şeriati, insan yığınlarının sadece saygı duydukları bir ideolojinin yani dinin yardımı ile bir araya getirilebileceklerini düşünmüştü. Ancak Marksistlerin mecazî olarak fetişizim saydıklarını Şeriati, radikal bir Şif olarak tamamen literal anlamda putperestlik şeklinde telâkkî etmiştir.

Bu durum, diğer radikal İslâmcı yazarların eserlerinde olduğu kadar Şeriati'de açık bir şekilde ifade edilmez. Ancak o, bu putperestçi düşüncüyü büyük oranda etkili hale getirmenin esasını belirlemiştir. Radikal İslâm'ı Batılı idollerine - ki bu idoller genelde üçüncü dünyada, özelde ise İslâm dünyasında büyük saygı

² Ervand abrahamian, *Iran: Between Two Revolutions* (Princeton: Princeton University Pres, 1982), s. 470.

gören objeler halini almıştır- yıkmak üzere yola çıkan, yerleşik inançlara karşı çıkan bir akım olarak görmüştür.

Bununla birlikte putperestlik ithamı, Batı'nın seküler olduğu şeklindeki sıradan iddianın basit bir tekrarı değildir. Seküler Batı fikri her halükârda kuşkuludur; zira bu fikri, kurumsallaşmış dinin en üst düzey yönetim çevrelerinde hâlâ güçlenerek geliştiği Amerika Birleşik Devletleri'ne uygulamak oldukça güçtür. Bununla birlikte modernleşmenin sekülerleşme demek olduğu genel bir varsayımdır.

Batı, anlatımın devamına göre, bir sanayi inkılabını geçirmiştir. Bu süreç çarpıcı bir biçimde Batı'yı, dünyanın diğer kısımlarından daha zengin hâle getirmiştir. Ancak geçmişin geleneksel tarıma dayalı toplumdaki kökleriyle bağını koparmıştır. Sanayileşme, sürekli olarak bilim ve teknolojinin uygulanmasını gerektirmiş ve bu durum da mutlaka sekülerleşmeye götürme zorunluluğu ile karşılaşmıştır; zira sanayi toplumunda rasyonel üretim, eşyanın işleyiş tarzını, yani sebep-sonuç ilişkisini sorgulamayı gerektirmiştir. Bu da Alman sosyolog Marx Weber'in adını koyduğu ve sebep-sonuç ilişkisini karartan dinin büyüünün izalesi anlamına gelen "*dünyanın gözünü açması*" durumunu ortaya çıkarmıştır. Ekonomik büyümeyi geleneksel toplum ve dinden kopmaya bağlayan modernleşme tasviri, özellikle Batı ülkeleri dışındaki reformcular arasında inandırıcıydı ve onlar tamamen haksız değildi. Maalesef elde ettikleri sonuçlar kendilerini aşırılıklara götürmüştür ve benzer durum, sonunda onlara karşı ayaklanan dindar muhalifleri için de doğrudur.

Pek çok reformiste göre geleneğin kalıbı tümenden kırılmalıdır. Bu durum çoğunlukla insanların giyim veya tıraş şekillerine bir saldırı ile başlamıştır. Büyük Peter, *boyarların*, yani büyük toprak sahibi aristokratların sakallarını kestirmiştir. Ayrıca rahiplere akıl ve mantığın faziletleri konusunda vaaz verdirtmiştir.

Şayet giyim ve tıraş şekilleri değişimin yüzeysel belirtileri iseler, Weber'in bir diğer mecazını kullanarak "*manastır duvarları*"nı yıkmak, içlerinde Karl Marx'ın da bulunduğu pek çok kimse tarafından modernleşmenin temel bir parçası sayılmıştır. 19.yy.da Çinli reformcular da bilimin gerçek yol gösterici olduğuna inanıyorlardı. Ve bu rasyonalist inanç bütün ülkelerde şu veya bu şekilde devlet sosyalizmi rolünü oynamıştır.

Sekülerleşme veya en azından dini siyasal alandan ayırmanın, modernleşme ve ekonomik büyüme için gerekli bir şart olduğu doğru olabilir veya olmayabilir. Gerçek, Batılı olmayan ülkelerdeki reformcuların bunu kabul etmeleri ve dindar insanları ciddi bir şekilde tehdit altında olduklarını hissettirmek amacıyla gereği kadar merhametsizce uygulamaya koymak üzere hazırlanmış olmalarıdır. Bu seküler tehditlere karşı radikal reaksiyon, Batıyı dinden kurtulmuş -literal anlamda tanırsız Batı- olarak değil, bundan daha kötü bir şekilde görmektir. Dindar radikallere göre Batı, materyalizmin sahte ve tamamen ifsat edici tanrısızın esareti altında bulunuyor gözüküyordu. Batı'nın sekülerizmini dinin sonu olarak

değil de sahte tanrılara putperestçe tapınma şeklinde gören bu radikal değişimin açıklanması gerekir.

Yahudi ve Hıristiyan dinlerindeki putperestlik iki şekil alabilir: Gerçek olmayan tanrıya bir ibadet şekliyle tapmak veya gerçek tanrıya yanlış bir şekilde tapmak... Kutsal Kitap'ta yer alan, altın buzağı etrafında dans etme günahının, gerçek olmayan tanrıya tapma veya Luther'in inandığı gibi, gerçek tanrıya ("bu sizin, İsrail'in tanrısıdır") yanlış şekilde tapma olup olmadığı açık değildir. Bunlardan ikincisi, gerçek ibadet şekillerini belirleyen tanrının iradesinin kasıtlı olarak ihlâl edilmesi anlamına gelmektedir.

İslâm düşüncesindeki hâkim putperestlik anlayışı, yukarıdaki kategorilerin hiç birisine tam olarak uymamaktadır. Gerçek putperestler, ancak Allah'ın fiilleri olan işleri, O'nunla birlikte diğer araçlara atfeden Arap müşriklerdi. Bir kimseyi putperest yapan, şirke inanmaktır. Burada melekler hesaba katılmadılar; zira onlar Allah'ın iradesinin hizmetinde idiler. Ancak dünyanın iki ayrı güç tarafından yaratılmış olduğu biçimindeki Maniheist inanç, putperestliğin açık bir örneği olmuştur.

İslâm'ın putperestlik anlayışını, İslâm öncesi Arabistan'da tanrıların pantheon gerçekliği şekillendirmiştir. Allah, Hz. Muhammed'e 7.yy.da gelen vahiylerden önce, ne tek ve ne de yüce değil, sadece ortakları arasında birinci olan idi. Cehalet çağı olan eski câhiliyenin o ilk döneminde putperestlik, Allah'ın yerini alan bir tanrıya değil, Allah'ın yanı sıra hâlâ var olan tanrılara inanmaktı. Araplar bundan daha iyisini bilmiyordu. "Batılılaşırınması (Batı entoksifikasyonu)"nın tesirleri ile ilişkilendirilen yeni câhiliye, şüphesiz oldukça farklı bir konudur.

Batının madde dünyasına tapışı, daha da radikal ve tehlikeli bir putperestlik şeklidir; zira bu, sadece gerçek Allah'ın yerini alacak "yabancı" bir tanrıya içten bağlılıktır. Bu putperest bir şirk değil, ancak doğrudan doğruya Allah'ın yalanlanmasıdır ve Hz. Muhammed'in gelişinden önceki Arapların cahil putperestliğinden kesinlikle çok daha kötüdür. Eski câhiliyede müşrikler en azından bozulmuş bir şekilde olsa da, Allah'ı tanıyordu. Çok daha zehirli olan yeni câhiliye, modern radikal İslâm'ın esas hedefi ve böylece de Dinî Oksidantalizmin özüdür.

Yeni câhiliyeye karşı bir savaşın en hararetli destekleyicilerinden birisi, İranlı bir düşünür ve aksiyon adamı olan Seyyid Mahmud Talegânî (1910-1979)'dir. Talegânî, İran İslâm devriminin ihtilâlcı ideolojisini şekillendirmede çok büyük oranda etkili olmuştur. Talegânî'nin bilgili ve maharetli saat ustası olan babası, oğlunun ilk Kur'an eğitiminden sorumludur. 1930'lu yılların başında Talegânî, mukaddes Kum şehrinde, yeni ve meşhur dinî okula öğrenci olarak kaydoldu.

İran o dönemde güçlü bir askerî lider olan Rıza Şah Pehlevî tarafından yönetiliyordu. Şah Rıza'nın kurumsal dini küçümsemesi, 1979'da İslâm devrimiyle iktidardan indirilen oğlu Muhammed Rıza Pehlevî kadar güçlüydü. Rıza Şah, 1921 askerî ihtilâli ile iktidara gelmiş ve derhal kadına eşit haklar vermek, kabilesel ve dinî imtiyazları ortadan kaldırmak gibi radikal reformları başlatmıştır. Di-

ğer hararetli modernistler gibi, o da öncelikle geleneksel giyim şekillerine ve gerektiğinde zor kullanarak saldırıya geçti. Askerler şehirlerde dolaştılar ve bazen silahla da kadınların peçelerini açmalarını emrettiler; din adamları başlarındakini çıkarmaya zorlandılar. Müminlerin hac için Mekke'ye gitmeleri de yasaklandı ve karşı gösteri yapan dindar öğrenciler, caddelerin ortasında silahla vuruldular.

Taleğânî, bu tedbirler karşısında açıkça öfke ve nefrete kapılarak, Fedâiyân-ı İslâm adındaki militan bir guruba katıldı ve İmamî adındaki seri suikastçının saklanmasına yardım etti; ancak onun uzun süreli şöhreti, Kur'ân'ı ihtilâlcı okuyuşundan gelmektedir. Seküler sosyalist Tudeh Partisi'nin ihtilâlcı ideolojisine karşı bir radikal dinci alternatif getirmiştir. Kur'ân'ın Bakara suresinin 2. ayetini açıklarken, "bu yüzyılın inanmayan materyalistleri"ni, İslâm öncesi câhiliyedeki barbarların modern versiyonu olarak tanımlamaktadır. Ve Yahudi ve Hıristiyanları, sömürgeciliğin ekonomik çıkarlarını kendi çıkarları ile özdeşleştirerek yeni putperestliğe yenilmelerinden dolayı kınamıştır.

Mısırlı Müslüman Kardeşler aktivisti Seyyid Kutub, *yeni câhiliye* düşüncesini daha aşırı uçlara taşıdı. Kutub'a göre, gözden düşmüş Kahire'den barbar New York'a kadar bütün dünya *câhiliye* içerisinde. Batıyı hayvanî şehvet içinde boğulmuş, açgözlü ve bencil kocaman bir genelev olarak görmüştür. Batıda insan düşüncesine "tanrı statüsü" verilmişti.³ Madde hırsı, ahlâkî olmayan davranış, eşitsizlik ve siyasî baskı, ancak, dünya Allah tarafından ve sadece O'nun kanunları ile yönetildiğinde sona erecektir. Kutsal bir savaşta ölme fırsatı insanların, bencil ihtirasların ve soysuz zalimlerin üstesinden gelmelerine imkân tanır; ancak Kutub Yahudilere karşı savaşın imkân dâhilindeki bütün yollarla sürdürülmesi gerektiğine inanmakla birlikte, Batılı devletlere karşı şiddetli bir saldırıyı savunmamıştır. Yakın hedefleri Mısır'ın ve diğer Müslüman milletlerin Batı yöneticileriydi.

Kutub'un çağrısına hazır bir dinleyici kitlesi vardı. O, kendilerini Batı sömürgeciliği ve ahlâksızlık, viski içen, arkalarından askerî diktatörlerin geldiği kadınsı krallarca küçük düşürülmüş ve zulme uğramış olarak düşünen kimselere çağrıda bulundu. İslâm'ın geleneksel cazibelerinden birisi, ekonomik rekabet (bencil ihtiras)in artık Müslüman toplumu bölmeyeceği ve zulmün ortadan kaldırılacağı eşitlikçi bir dünya söylemiydi. Kutub, bunu şöyle ifade etmiştir: "Sadece İslâmî hayat tarzında herkes bazılarının diğerlerine köleliğinden kurtulur ve rehberliği sadece O'ndan alarak ve sadece O'nun huzurunda eğilerek kendilerini sadece Allah'a ibadete verirler."

İnkılâpçı İslâm'ın esas seküler rakibi, devrimci sosyalizm idi. Onlar arasındaki dindar ve Marksist radikalizm Mısır ve dışında, daha liberal demokratik politika ihtimalinin acımasızca yok olmasına sebep oldu. Bazı Orta Doğu ülkelerinde

³ Daniel Benjamin ve Steven Simon, *the Age of Sacred Terror* (New York: Random House, 2002), s. 1.

devlet sosyalizminin, diğerlerinde ise sağ-kanat polis devletlerinin başarısızlığı İslâm inkılabını savunan kimselere yol açtı.

Gerçekte Seyyid Kutub'un dinî Oksidantalizme dönüşümü biraz zaman aldı. Taşralı bir öğretmenin çocuğu olan Kutub, İngiliz edebiyatı ile ilgilenmiş ve hatta bir noktada nüdizmi sağlıklı bir modern buluş olarak savunmuştur. 1940'larda meşhur İslâm üniversitesi el-Ezher ile işbirliği içinde olan bir üniversiteye girmiş; burada, gerçek rehberlik için Kur'an'a yönelmeye başlamıştır.

1948'de Kutub, Mısır Eğitim Bakanlığı tarafından, İngilizcesini ilerletmek üzere iki yıl süreyle Amerika'ya gönderildiğinde, bu tecrübe onu hakiki bir Oksidentaliste dönüştürdü. Sadece hedonist New York'ta değil, sessiz ve sakin Greely, iyi bakılmış çimlerinin kendisini akılsız bireyseliğin sembolleri olarak tiksindirdiği Colorado'da, Amerikan hayatına dair onu şok eden pek çok şey vardı. Genç bayanların çok meşhur "Hey bebek, Dışarısoğuk (Baby, it's cold outside)" şarkısıyla dans gösterilerini korkunç buldu. Ve yerel rahiplerin cemaatlerine caz tarzında ilahi ve benzeri parçalar söyleyerek hitap ettikleri saçma tarz karşısında şaşırıp kaldı. Ancak hâlâ Batı kültürünün bazı yönlerini takdir edebilecek durumdaydı. New York'daki bir müzede, Franz Marc'ın bir tilki tablosundan o kadar çok etkilendi ki, tam bir saat bu tabloyu seyretti ve sergideki bütün tabloları görmek için acele eden Amerikalıların bu tabloya sadece bir göz atmalarına şaşırıldı. Batıların manevî veya estetik tefekkürden aciz olduklarını açıkça düşündü.

Bu tecrübeler Mısır'daki İngiliz sömürgeci yönetiminin hatıraları ve Cemal Abdünnâsır rejiminin agresif modernleşme reformları ile birleşince, Kutub'u hararetli bir İslâmcı ve dinî Oksidantalist haline getirdi. Onun sert anti-semitizmi, tamamen bu durumunun bir parçasıdır. Kötülüğü ile ün salmış XIX.yy. Rus kalpazanlığı, *The Protocols of the Elders of Zion* (Siyon'un Ağabeylerinin Metodları)nı, dünya üzerindeki Yahudi komplolarının bir delili olarak nakletmek istedi ve "(Müslüman) toplumunu dininden uzaklaştıran herkesin mutlaka bir Yahudi ajanı olduğu" kanaatine vardı.⁴ Dinî, etnik ve ulusal engellerin ötesinde insanlığın ortak mirası şeklindeki bir kültür düşüncesinin, "dünya Yahudiliğinin oynadığı oyunlardan birisi olduğu" nu yazdı; zira bu şekilde onlar "şer plânlarını devam ettirmek amacıyla bütün dünyanın siyasî bünyesine nüfuz etmek" çabası içinde olmuşlardır.⁵ Tefecilik, bu plânların en üst noktasında idi ve bununla dünyanın servet ve zenginliği, "Yahudi finans kurumlarının eline" düşecekti.

Daha önce İnsan Şehri'ni tartışırken işaret ettiğimiz gibi, buradaki anlaşmazlık dinî içerikli değil, aksine insan toplumunun temelde farklı olan fikirleri konusunda idi. Yahudi komplocuları ile işbirliği içinde olan toplum türü, kendi

⁴ A. g. e., s. 68.

⁵ A. g. e., s. 207.

çıkarlarının peşinde koşan bireyler üzerine kuruludur. Benzer seküler kanunlara göre davrandıkları sürece, bu bireylerin neye inandıkları önemli değildir. Kutub'un toplum anlayışı, tıpkı Nazi devletinin saf ırka dayandığı gibi, saf inanç üzerine kurulur. "Yahudi ajanları" bu toplumların safiyetini kirletmiş ve bu yüzden tamamen yok edilmeleri gereklidir. Ancak İslâm ve *yeni câhiliye* arasındaki kültürel çatışmada, Nâsır'ın benimsediği Sovyet tarzı devlet sosyalizmi, en az Yahudi aç gözlülüğü ve Batı ferdiyetçiliği kadar çok tehlikeli bir düşmandır.

Amerika'dan dönüşünden hemen sonra Kutub, Müslüman Kardeşler'e katıldı ve Batı'nın önemli ideolojileri karşısında duracak İslâmî bir ideoloji geliştirmek için çok çaba sarf etti. Geleneksel İslâm'da, Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlar putperest sayılmamıştır. Ancak *yeni câhiliye* farklıydı. Dindar Hıristiyan ve Yahudiler bile, dünya liderlerine tanrının alanına geçmelerine izin vererek ümitsizce inançlarını uzlaştırdılar. Bu durumda dünya üzerindeki büyük çatışma, Allah'ın hizmetinde olan İslâm kültürü ile insanları hayvanlar derekesine düşüren bedenî ihtiyaçların hizmetinde olan *câhiliye* kültürü arasında idi. *Câhiliye* kültüründe değerli olanlar yiyecek, içecek, cinsi arzuları tatmin ve konfor ile hayvanlara uygun olan şeylerdi. Aslında *câhiliye* hayvanî varlıkların, yani sofistike ve hâlâ da aynı şekilde olan hayvanî varlıkların kültürüdür. Aslında *câhiliye* bundan da kötüdür, zira aşırı şekilde kendini beğenmiş, tanrıyı temsil etmeye kalkışan hayvanî varlıkların kültürüdür.

Kutub'a göre *câhiliye*, Batılı ülkelerle sınırlı değildir. Hindistanlılar ve Japonlar, aynı hayvanî putların tapıcılarıdır. Hatta İslâmî olduklarını iddia eden -ki ona göre en üst derece münafıklığın bir işaretidir- ülkelerde bile görülebilir. Kutub'a göre en önemli olanı, muhtemelen buydu. Ancak *yeni câhiliyenin* merkezi, yani Roma'sı, daha önce olduğu gibi, açıkça Batıda bulunmaktadır. Burası bütün bozulmanın kaynaklandığı yerdir. İnsandan daha aşağı derecedeki konumla Batı düşüncesi, Kutub'u, Oksidantalizmin üst düzey bir din adamı yapmıştır.

Kutub, Pakistanlı fikir adamı Ebu'l-Alâ Mevdudi'nin teorilerinden oldukça etkilenmiştir. Mevdudi, *yeni câhiliye* fikrini ortaya atmış ve şer'î kanunlarla idare edilen İslâm devletini teşvik etmiştir. Mevdudi, Hindistan'ın 1920'lerde İngiliz idaresi altında olduğu dönemde bir gazeteci olarak faaliyet gösteriyordu. Hindistan'da bir okul ve neredeyse en az Mısır'daki el-Ezher kadar önemli olan Dâru'l-Ulûm'dan mezun bir öğrenci olarak inkılâpçı İslâm'ı savundu. Kutub'un aksine Mevdudi'nin biraz Batı kültürü bilgisi vardı. Sadece gazetecilik çalışmalarını için ihtiyaç duyduğundan kendi kendine İngilizce öğrenmiş, ancak başka bir yerde kullanmamıştır. Nihâf amacı, dinî bir arınma haliydi. İslâm toplumu, Batı nüfuzundan mutlaka arındırılmalydı ve Mevdudi bizzat *yeni câhiliyeyi* teşhir etme ve eğitimli Müslümanları Batılı ajanların etkisine karşı aşılama görevini üstlendi.

1937'den sonra İslâm siyasetinde aktif olarak yer aldı. Ona göre seküler bir Hint devleti, İngiliz sömürge yönetimi kadar çok, saf İslâm'a bir tehdit oluştur-

maktaydı. Mevdudi'ye göre Hint milliyetçilerinin cesur ideali demokrasi, sadece, Gandhi'nin Müslümanlara empoze ettiği, Hinduizm versiyonuna arka kapıdan gizlice girmenin bir yolu demektir. Mevdudi'nin hedefi, Hilâfeti canlandırarak, Allah'ın yeryüzündeki hâkimiyetini, yeniden tesis etmektir. Halk hâkimiyeti, Allah'ın kanunlarını yalanladığı için kötüydü. 1948'te Pakistanlı Müslümanlara hitabında bunu kast etmişti. Yani "milliyetçi demokrasi" nin devamını sağlamaya katılmak, "Hz. Peygamber'e ve İlahına ihanet etmek"ti. İslâm milliyetçiliği ona göre "iffetli fahişe" gibi "çelişkili" bir terim; "kirli, çürümüş bir sistem" idi.⁶ Bu arada bu düşünce, dinî olmaktan daha çok seküler ve milliyetçi bir İsrail devletini tanımayı reddeden bazı aşırı muhafazakâr Yahudilerin benimsediği inançlara yakındır.

Mevdudi, 1941'de militan dinî bir parti olan Cemaat-i İslâmî'yi kurdu. Bu parti, âhîret hayatına dair hedeflerine rağmen, teşkilat yapısının çoğunu Leninizm'den almıştır. 1947'de Pakistan'ın doğuşundan sonra Mevdudi, Cemaat'ın lideri olarak "İslâm düşmanlarına karşı mücadele"de elinden gelenin en iyisini yapmaya çalıştı. Ve bunu da Kur'ân'ın, gerçek Müslümanlardan oluşan Allah'ın taraftarları ve bunun dışında herkesi içine alan şeytanın taraftarları olmak üzere sadece iki grubu tanıdığını iddia ettiği için, ancak Manihistik olarak tanımlanabilecek bir şekilde başarmıştır.⁷

Bununla birlikte ana nokta, Mevdudi'nin saf din devletine dair olumlu vizyonu değil, Batıdan yayılan putperestlik düşüncesi, yani *yeni câhiliyede* egemen olan olumsuz Batı fikridir. Böylece Talegani, Kutub ve Mevdudi'de (Sünnî ve Şîa) olmak üzere iki farklı İslâm geleneğinden ve (Pakistan, Mısır ve İran) gibi farklı ülkelerden gelen üç güçlü siyasal İslâm ideolojisini bulmaktayız. Bu üçü de benzer bir dünya görüşünü paylaşmıştır. Hepsi de Batıyı, aynı ifadelerle yeryüzünden kaldırılması gereken *yeni câhiliyenin* kaynağı, putperestlik batağı ve varlığın en düşük şekli olarak görmüştür.

İslâmî açıdan, Batı'yı ve özellikle Batı sömürgeciliği ve sekülerizmini, Oksidentalizme gitmeden tenkit eden birisi olmak mümkün müdür? Aslında mümkündür. Radikal İslâmcı düşüncede, daha çok *câhiliye* fikri ile ilişkili olan, *tevhid*, yani Allah'ın birliği esası vardır. Oksidentalist olmadan, bu esastan bir kimsenin siyasal düşüncelerini çıkarmak oldukça mümkündür.

Bunu gerçekleştiren birisi şair, filozof ve sosyal reformcu, çoğu kimse tarafından Pakistan'ın manevî babası sayılan Muhammed İkbal (1877-1938)'dir. İkbal, toplumu bir araya getiren tevhid fikrini, siyasetinin temeli olarak kabul eden *tevhid düşüncüsü* olarak görülebilir. Ona göre adalet, eşitlik ve dayanışma esasları üzerine bina edilen insan toplumunda birlik ve uyum, tevhidi yansıtmalıdır. İk-

⁶ K. K. Aziz, *The Making of Pakistan: a Study Nationalism* (London: Chatto ve Windus, 1967), s. 105.

⁷ Anvar Seyed, *Pakistan: Islam Politics and National Solidarity* (Lahor, 1948), s. 32.

bal, saf bir İslâm devletinde ısrar etmeyen pratik bir şahsiyetti. İslâmî değerlere saygı gösterildiği sürece, seküler yönetimler altında yaşamaya bile hazırdı. Materyalizm bile aslında tek başına kötü değildi. Gerçekte, bir dereceye kadar materyalizm, "molla anlayışı" ve "suffi anlayışı"na karşı koymada yardımcı olmuştur.⁸

İkbal'in asıl Batı tenkidi, ekonomik sömürü olarak gördüğü nokta ile ilgilidir. 1932'de Bütün Hindistan Müslümanları Konferansı'nda konuşurken şunları söylemiştir: "Asya halkları, Batı'nın geliştirdiği ve Doğu halklarına empoze ettiği açgözlü ekonomiye karşı ayaklanmak zorundadır... Temsil ettiğiniz inanç, bireyin değerini tanımakta ve onu, sahip olduğu her şeyi Allah'ın ve insanın hizmetine sunması için disipline etmektedir... Bununla birlikte inancınızın bu üstün idealizmi, kelâmcı ve hukukçuların ortaçağ engellerinden kurtulmanızı gerektirmektedir."⁹

Bu sadece İkbal'in modern reformlarda bir yarar görme isteğini değil, aynı zamanda zihninin nefis, yani öz (*hûdî*) ile meşgul olduğunu gösterir. Nefsin tam olarak gelişimini, insanî bir hedef olarak görmüştür. İkbal'in hareket noktası Kur'ân'daki şu ayettir: "Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirmeye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez." Her kim bunu yaparsa, İkbal'in nefis konusundaki görüşleri, basmakalıp bir şekilde Batı'nın bireyle ilgisi tarzında anlaşılmalara yatkındır. O halde ilâhî ve beşerî nefsin ikisi birlikte hayatın merkezine yerleştirildiği zaman tabîî olarak oluşacak gerilimi nasıl bağdaştırmıştır? Aslında İkbal, tevhid esaslı doğru olarak anlaşıldığı sürece bir aykırılık görmemiştir. Ona göre şer'î kanunlarca idare edilen bir İslâm devleti, bireysel gelişim için ideal olan şartları sağlamıştır. Ancak bu onun gerçekten inandığı ise tevhid anlayışları Batıya tamamen düşmanca gelen radikal İslâmcılardan hangi açıdan farklı idi? Kısacası, İkbal'i, Batı'yı tenkit eden bir şahsiyet, Seyyid Kutub'u da bir Oksidantalist yapan nedir?

Buradaki fark, hesaba katılmakla birlikte, sadece bir tarz problemi değildir. Şiddet ve kızgınlık, tarzın konusudur. Ve İkbal şiddet duygularından uzak iken, Kutub'un kızgınlıkla dolu olduğunda hiç kuşku yoktur. İkbal'in Batı ile karşı karşıya gelmesi aslında oldukça uygun şartlarda olmuştu. Meşhur İslâm âlimi Sir Thomas Arnold, Hindistan'daki hocasıydı. İkbal, Lahore'daki Devlet Koleji'nden Cambridge Trinity Kolej'e ve oradan da Münih'e gitti. Münih'te metafizik konusundaki doktora tezini Farsça olarak hazırladı. Böylece onun bireysel Batı tecrübesi, Kutub'un tecrübesinden oldukça farklıydı. Ancak bir münekkit ile Oksidantalist arasındaki fark, biyografik olmaktan daha öte bir şeydir.

İkbal Batı'yı asla insanî özelliklerden çıkarmamıştır. Tevhid anlayışı, onu İslâm'da bulduğu için, dışlayıcı bir ideal değildi. O, "İrk ve milliyet putlarına elveda demeleri ve birbirine şahsiyetler olarak davranmaları şartıyla, sadece Müslü-

⁸ A. g. e., s. 55.

⁹ A. g. e., s. 56.

* Ra'd, 11

manlar değil, herkesin, Allah'ın dünya âlemi için yaratılmış" olduğu kanaatine varmıştır.¹⁰ İktbal'e göre İslâm, tevhid iddiasının ve nefsi geliştirmenin en güzel yoludur, ancak o, başka yolların olabileceğini de kabul etmektedir. İktbal'in yolundan ayrılanlar, yanılıyor olabilirler; ancak bu onları insandan daha düşük bir şey yapmaz.

Radikal İslâmcılar, daha özel bir tevhid görüşünü benimserler ve onu inananlar toplumunun birliği, yani Ümmet olarak görürler. Muhakkak ki her bir insan tevhide inanan bir mümin olabilir ve ümmete katılabilir. Dünya İslâm toplumunu, ırk veya milliyet değil, inanç tanımlar. Ancak radikal bir açıdan, İslâm toplumunun dışındaki bir kimse, düşmandır. Kutub, bu konuda oldukça açıktır: "Müslüman olmayan herhangi bir toplum *câhiliye*dir... Allah'tan başka bir şeye tapınılan herhangi bir toplum da aynıdır."¹¹

Sadece isimde kalan İslâm, Kutub gibi İslâmcılar için yeterli değildir. Onun için kendilerini İslâmî olarak tanımlayan ülkeler bile bir putperestlik konumundadır. Radikal İslâmcılar artık dünyanın barış dolu İslâm alanı ve savaşla dolu müşriklerin alanı şeklindeki geleneksel İslâmî taksimine inanmamaktadırlar. Onlara göre bütün dünya şimdi savaş alanıdır. Allah'ın hükümlerinin dünyevî rejimler tarafından gasp edilmediği herhangi bir ülke yok gibidir. Allah'ın hükümlerinin yeniden tesis edilmesi gerekirse, bir devlet tamamen dinî kanunlarla yönetilmelidir. Böylece herkes mümin olmaya davet edilebilir, ancak bu, hiç kimsenin cezasını çekmeden geri çevirebileceği bir teklif değildir.

Kutub'un sözleriyle kutsal savaş, yani *cihad*'ın amacı, "otoriteyi sadece ilâhî kanunlara vermek ve insanların yaptığı kanunları ortadan kaldırmaktır." Savaş ilânı sadece mecazî değildir; zira "bütün bu vaazlar veya konuşmalarla gerçekleştirilemeyecektir. Allah'ın yeryüzündeki gücünü gasp edenler ve O'na tapanları köleleri yapanlar sadece söz vasıtasıyla alt edilmeyecektir."¹² Şimdi bütün radikal İslâmcılar tarafından benimsenen Kutub'un çağrısı, şiddete başvurabilen bir inkılâba yöneliktir. Bu, mutlaka ciddiye alınmalıdır; zira bu, dinî arınma fantezisinden çok daha fazlasını ifade eder ve Hz. Peygamber zamanındaki ideal Medine İslâm devletine kadar uzanır. İhtilâlciler, sadece Müslüman toplumun geleceği hakkında değil, ayrıca aile hayatı ve kadın-erkek ilişkilerine dair gerçek endişeleri dile getirirler.

İslâmcı siyasal faaliyet çoğunlukla ismen Müslüman olan ülkelerdeki baskıcı rejimleri hedef almış olmakla birlikte, Batı, putperestlik düşmanlarının gerçek hedefidir. Bunun bir sebebi, Batı emperyalizminde sergilenen ve Allah'ın hâkimiyetinin ihlâli olarak görünen kibir ve gurur düşüncesidir. Diğeri, cinsel tabuların yıkılması, yani cinsel ahlâkın esas ifsat edicisi olan Batı hakkındadır. Böylece ra-

¹⁰ Seyed Abdul Wahid, *Thoughts and Reflections of Iqbal* (Lahor: Sh. Muhammad Ashraf, 1964), s. 99.

¹¹ Gilles Kepel, *Jihad: the Trail of Political Islam* (London: Taurus, 2002), s. 47.

¹² Kepel, *Jihad*, s. 55.

dikal İslâm'ın en yakın siyasal hedefleri, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'daki rejimler olabilir. Ancak insanî yozlaşmanın hizmetinde olan ifsat edici güçler, yani görkem ve karmaşa, Batının hâlâ putperestliğin başlıca kaynağı olarak görülmesinin bir çift sebebidir.

Protestanlık, şiddetli bir savaştan sonra, dini özel alana çekmeye başlamıştır. Din, kamu alanını kolaylıkla boşaltmaz. Aslında Kalvinist Cenevre özellikle kamu ahlâkını uygulama konusunda gayretliydi. Ancak genelde Protestan ülkelerde veya Amerika gibi Protestanlıktan ilham alan ülkelerde, dinin özel alana çekilmesi, insanların kamu alanını siyasetin nüfuz alanı görmeye başlamaları demektir ve din bir "bireysel vicdan" meselesi haline geldi. İyi bir vatandaş evde dindar ve kamuda seküler olmak zorundaydı. Ahlâk da "bireysel vicdan"a kalmıştı; ortak zorunlu bir ahlâk olmayacaktı.

Özel ve kamu arasındaki ayırım, Batı'daki pek çok liberal ülkeyi şekillendirmiştir; ancak hem İslâm'a, hem de Ortodoks Yahudiliğe yabancısıdır. Muşır İslâm ile Protestanlık arasındaki esas fark, İslâm'ın daha politik olması değil, kamu alanının dinî otorite tarafından büyük bir ahlâkî düzenlemeye tabi tutulmasında ısrar etmesidir. Müslüman idarecinin rolü, kamu alanında kolektif ahlâkı empoze etmesidir. Cinsî ılımlılık kuralları, bireyin karar vereceği ilkeler değildir. Yalnızca daha yüksek bir otorite tarafından halka empoze edilmelidir. Bugün bile İslâm'ın yeniden dirilişine rağmen, en dindar Müslümanlar, kamu ahlâkını uygulamayı savundukları oranda siyasal İslâmcılar değildir. İslâm ile özdeşleştirdikleri ve geleneksel hayat tarzı olarak gördüklerine özlem duymaktaydılar. İdeal İslâm devletinin nasıl olması konusunda biraz fikir sahibi olmalarına rağmen cinsî ahlâk, yozlaşma ve geleneksel aile hayatı konusunu bütün yönleriyle umursamaktadırlar. Müminlere göre İslâm, geleneksel kolektif ahlâkın tek kaynağı ve koruyucusudur. Cinsî ahlâk ise büyük oranda kadınlarla, kadınların davranışını düzenlemekle ilgilidir. Bu, erkeğin onurunun, yakını olan kadınların davranışına dayandığı için böyledir. Zira kadınlar konusu marjinal bir konu değildir; İslâmî oksidentalizmin merkezinde yer almaktadır.

Modern İslâm konusundaki tartışmalarda "fundamentalizm" teriminin, geleneksel olarak Hıristiyan fundamentalizmi ile bir benzerlik arz ettiğinden, yanlış anlaşıldığı çoğu defa müşahede edilmiştir. Benzer bir karışıklık, "radikalizm" kelimesi etrafında da oluşmaktadır. Olması gerektiği şekliyle, esaslara geri dönüş demek olan fundamentalizm ve köklere geri dönüş demek olan radikalizm, büyük oranda aynı metafordan geliyor görünmektedir. Ancak hâlâ Radikal İslâm'da siyasal İslâmcılar ile İslâm'ı bid'atlerden arındırmak isteyenler (püritenler) arasında bir fark ortaya konulabilir. İktidara ilgilenen ve bir İslâm devleti kurmayı isteyen siyasal İslâmcılar, açıkça radikal olanlardır. Sadece kolektif ahlâkı tatbik etmeyi arzulayan püritenler ise fundamentalist olanlardır. Detaylarda büyük oranda birbirlerinden farklı olsalar da, genel görünüşleriyle Hıristiyan fundamentalistlerden farklı olmayabilirler. Bununla birlikte şimdi, İslâmcı siyasal

radikaller ile püriten fundemantalistler arasında şahit olduğumuz şey, ikisi arasındaki bir yakınlaşmadır. Bütün siyasal İslâmcılar püritendir, ancak bütün püritenler siyasal İslâmcı değildir. Her ne kadar bu ayırım zayıflamış ise de bir fark hâlâ söz konusudur. Siyasal İslâmcılara göre Batı, baskıcı “putperest” rejimleri desteklediği ve İslâm devletlerini oluşturmamanın önünde durduğu için başlıca düşmandır. Püritenler Batı tarzı hayattan nefret etmektedirler; zira bu hayat tarzı, özellikle kadınlara muamele konusuna gelindiğinde, kendilerinin ahlâkî hassasiyetlerini incitmektedir.

“Doğulular Batı’yı dolaştıklarında veya Batılılar Doğu’da seyahat ettiklerinde, her birisi, coğrafi sınırlardan veya dil, milliyet veya ırk farklılıklarından daha gerçek olan sosyal bir sınırdan geçmiş olduklarının çok net bir şekilde farkındadırlar. Doğu’nun ve Batı’nın sosyal sistemleri, tamamen farklı prensipler üzerine kuruludur. En önemli fark, kadınların konumudur.” Bunlara işaret eden yazar, Türkiye’de uzun yıllar geçiren ve 1936’da *Müslüman Kadınlar Yeni Dünyaya Giriyor* başlıklı dikkate değer bir kitap yazan, Amerikalı misyoner Ruth Woodsmall’dur.¹³ Woodsmall, Hindistan dâhil olmak üzere İslâm dünyasını büyük oranda dolaşmıştır ve kitabı, gezi tasvirleri ve analizlerin bir birleşimidir.

Woodsmall, şüphesiz Doğu ve Batı’da kadınlara yönelik farklı tavırları gözlemleyen ilk kimse değildi. Batılı gezginlerin yazdığı bütün seyahat kitaplarının hemen hepsi buna temas eder. Hepsi de Müslüman toplumlardaki cinsiyet (sex) (önceleri cins ‘gender’ şeklinde isimleniyordu) ayırımına ve kadınların köşeye çekilmelerine vurgu yapmaktadır. 19.yy.da Suriye’de bir misyoner olan Henry Harris Jessup daha da ileri gider ve şunları söyler: “Muhammedîler, kadınların ruhu olduğunu inkâr edemez ve etmezler, ancak kadınlara karşı kaba davranışları, tabii olarak bu görüşe yol açmıştır.” Onu rahatsız eden, kocaların hanımlarını döverek sergiledikleri acımasız uygulamadır. Yine Suriye’deki Hıristiyan komşularının, cahil “Muhammedîler”de olduğu kadar çok bu uygulamaya müptela oldukları, onun anlatımından açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Ruth Woodsmall, kadına dayak atmanın değil de peçenin, kadının gerçek sosyal değişiminin göstergesi olması gerektiğini anlayacak kadar zekiydi. Ve kadınların “cadı kostümleri” içerisinde tamamen kamu alanından dışlandıkları Hindistan’daki en katı *purdah* sisteminde bile gelişim sürecinde olan bazı zayıf, fakat kayda değer değişikliklerin olduğunun farkındaydı. Şayet *purdah* harfi harfine “perde ve perdelemek” anlamına geliyorsa, Woodsmall’a göre perde, yavaş bir şekilde ama kesinlikle kaldırılmak üzereydi. Günümüzde peçe göstergesini ölçü olarak, Doğu ve Batı’nın birbirine temas etmeden (asimptotik bir şekilde) bile karşılaşmak üzere olduklarını söylemek güçtür.

¹³ Ruth Woodsmall, *Moslem Woman Enter the New World* (London: George Allan ve Unwin, 1936), s. 33.

Peçeyi İslâm icat etmemiştir. Peçeli kadınların en eski tasviri, Palmyra (Şam'ın kuzeydoğusu)'ndan ve 1.yy. gibi erken bir döneme aittir. O dönem Bizans İmparatorluğu'nda yaygın olarak kullanılmış ve muhtemelen Müslümanlar bu geleneği Bizans'tan alıp uygulamıştır. Bununla birlikte, menşei ne olursa olsun, peçe, şimdi İslâm ile tanımlanmaktadır. Ancak, hepsi de dinî içerik ve önemde olmayan, komplike mesajlar gönderen komplike bir gelenektir. Örneğin, peçe aynı zamanda bir statü işaretidir. Peçeli bir kadın beden gücüne dayanan iş yapmaz. Peçe, Victoria döneminin korsesi veya Çinli kadınların ayaklarındaki, bağlı çok küçük ayakkabılar ile aynı fonksiyonu icra eder. Bu rahat olmayan giyim araçları, bunları giyen kadınların hizmet işleriyle meşgul olmadıklarını gösterir. Bunlar, "önemsiz tüketim" işaretleridir.¹⁴

Bağımsızlık savaşlarından sonra Cezayir ve Fas'ta peçe, daha üst bir konumu hedefleyerek, yeni sınıflara kadar yayıldı. Ancak özellikle Kuzey Afrikalı şehir burjuvazisi tarafından alınıp benimsendiği gibi, peçe, Fransa'ya karşı muhalefette, İslâm temelli milliyetçiliğin bir işaretini sunmuştur. Fransa Batı'yı temsil ettiğinden peçe, Batı'ya karşı direncin bir sembolü olmuştur.

Peçeler, farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İran tarzı peçe sadece vücudun dış hatlarını gizler. Taliban peçesi, kadının tüm vücudunu kapatır. Bunun arkasında daha çok erkeği cezbeden cinselliği olduğundan daha fazla güzel göstermeme düşüncesi yatar. Kadınlarla baş başa kalan bir erkek, bir kurda benzer. Erkekler ve kadınlar baş başa bırakıldıklarında, mutlak cinsel ilişkiye kalkışılır. Ancak peçe kadını korur ve ona ruhanî bir boyut kazandırır. Bu korkunç görüş, benzer erkek şehveti ve kadın ayartması korkularının çok sık görüldüğü, son derece gelenekçi olan bir Yahudi'yi şaşırtmayacaktır. O halde peçe, beden ve ruhun sürekli bir gerilim halinde olduğu şeklindeki Manihistik düşünceye aittir.

Batı'nın açık kadınları, onların samimî Müslümanlar veya son derece gelenekçi olan Yahudiler tarafından fahişeler ve erkeklerinin de muhabbet tellalları olarak sayıldıkları görüşün doğru olmadığını tam delilidir. Mübalağalı bir şekilde ifade etmek üzere, Batılı kadınlar (ve her yerdeki "Batılılaşmış" benzerleri), Batı materyalizminin hizmetindeki tapınak fahişeleridir. Batının cinsellik ahlâkı veya daha doğrusu bundan yoksunluğu, Batılı hayatı ahlâksız, hatta hayvanımsı gösterir. Seyyid Kutub bu noktaya şöyle işaret eder: "Bütün modern *câhiliye* toplumlarında ahlâkın anlamı, şununla sınırlıdır ki, erkeği hayvandan ayırt eden bütün bu yönler, onun alanının ötesinde telâkkî edilir. Bu toplumlarda gayr-i meşru cinsel ilişkiler ve hatta homoseksüellik, ahlâksızlık sayılmaz. Ahlâkın anlamı, ekonomik işlerle veya bazen 'hükümet çıkarları' kategorisine giren siyasî işlerle sınırlıdır."

Müslüman veya gelenekçi Yahudi'nin kadınlara tavrının gerçekten ne olduğunun detaylarını araştırmanın çok fazla anlamı yoktur. İslâm'da böyle bir

¹⁴ Lois Back ve Nikky Keddie, *Introduction to Woman in the Muslim World* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1978), s. 8.

soru, hukuk metinlerinden iktibaslar yapma çabasına yol açar ve bu da arkasından daha çok tefsir ve yanlış yorum çabaları ile sonuçlanır. Kur'an'da yer alan *Bakara* suresindeki "kadınlar sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerse öyle varın" mealindeki 223. ayet, bazılarınca kocalara en çok arzu ettikleri cinsel ilişki türünü serbestçe seçmelerine ve hanımlarına kabul ettirmelerine izin olarak anlaşılmıştır; ancak, İslâm'ı benimsemeyenlerin özel metinlerinize saldırıp ne anlama gelmeleri gerektiğini size söylemelerinden daha çileden çıkarıcı bir şey yoktur. 223. ayetin yorumu, böyle bir zorlamadır. Buradaki tema, kadının İslâm'daki konumu değil de, İslâmcı oksidentalistlerin Batılı kadınlar ve zımnen de Batılı erkekler hakkındaki görüşüdür.

Murtaza Mutahhari İran İslâm devriminde önde gelen bir karakterdi. Ölümü, Ayetullah Humeyni'yi, halkı önünde ağlatmış ve onu "hayatımın meyvesi" diye isimlendirmesini sağlamıştır. O, Batı'dan ve kadın sorunundan etkilenmişti. Ona göre, bu noktada İslâm ve Doğu'nun Batı'ya kıyasla ne kadar insanî ve saygılı olduğunu ispatlamak önemliydi. O, şüphe götürmez bir şekilde erkek ve kadın arasındaki aşikâr farkların Batı'da plânlı bir şekilde yok edildiğine inanmıştır. Böylece kadınlar kapitalizm çıkarlarına göre daha kolay bir şekilde istismar edilebilmiştir. Onun gözlemine göre Bertrand Russell, evliliğe uygun erkeklerin "azlığı"nı, Müslümanların ahlâka uygun çok eşlilik uygulamasını kabul etmenin yerine, kadınlar için gayr-i ahlâkî bekâr annelik düşüncesini öne sürerek çözmeyi ümit etmiştir.

Bununla birlikte bu durum, Oksidentalizmin değil, kültürel eleştiri alanına girmektedir. Ancak kadın erkeğin hükümdarlığında "korunan mücevherdir" ve erkeğin kadını savunduğu şekilde erkeğe şeref ve onur verir düşüncesi, Oksidentalizmi beslemektedir. Peçe, bunun bir parçasıdır. Bir kimsenin "mücevher" in koruyucusu rolünden haberi olmaması, onursuz veya hatta daha rahatsız edici şekilde onur duygusundan yoksun olmaktır. İnananlara göre, Batının aşırı müsamahakârlığı sadece ahlâk yoksunluğunu değil, aynı zamanda en temel hay-siyet duygusu eksikliğini göstermektedir.

İslâm'ı bid'atlerden arındırmak (püritenizm) ve siyaset, İslâm'da yeni bir kombinasyon değildir. Orta Arabistan'da, Necid vadisinde püriten bir tebliğci ve militarist diktatör, 18.yy. ortalarında müthiş bir ittifak oluşturdu. İttifakı oluşturanlar, Muhammed b. Abdülvehhâb ve Muhammed b. Suûd idi. Abdülvehhâb'ın taraftarları kendilerini Muvahhidûn, tevhide kuvvetle inanan kimseler olarak tanımlıyordu. Ancak diğerleri onları Vehhâbîler diye isimlendirdiler ve onlara bu isim takılmış oldu.

Vehhâbîlik, türbelerin fetişist kültün odağı haline geldiği -ki bu, mutlak monoteizmden oldukça uzaktır- Arabistan'daki popüler dine karşı dinî gayretin bir ifadesiydi. Bu düşünce, İslâm beşiği olan Arabistan'ı putperestlikten arındırmak ve İslâm'daki en katı hukuk ekolü olarak tanınan Hanbelî mezhebince yorumlanmış pozitif İslâm hukukuna dayalı bir İslâm devleti kurmaktı. Püriten Vehhâbîler özellikle cinsel ahlâk ve özel hayatın diğer konularına yaklaşımlarında

katıydılar. Vehhâbî İslâm'ın bir başka anlamda da püriten oluşu ilginçtir. Buna göre, Protestan Püritenizm'e daha benzer bir şekilde, inananın görevi dinî yükümlülükleri üzerinde düşünmek ve onları körü körüne kabul etmemektir. Abdulvehhâb'ın söylemiyle, hesap gününde, inanan kimsenin meleklerle, diğerlerinin sözlerini tekrar ettiğini söylemesinin hiç bir yardımı olmayacaktır.

Dir'yeli İbn Suûd, Vehhâbî inanç esaslarını benimsediğinde *tebliğci* ve *savaşçı*, Arabistan'ı fethetme davasında birleşmiş oldu. İbn Suûd ailesi ile Vehhâbîlik arasındaki ittifak, kurucusunun ölümünden sonra devam etti ve 1803'te muharip güçleri Mekke'yi ele geçirerek bir Suûdî-Vehhâbî devleti kurdular. Bunları ancak 1818'de Kahire'den gelen Osmanlı ordusu mağlup etti. Bunun üzerine Suûdî devleti Arabistan'ın küçük bir kısmı olan Necd'de kuruldu ve tekrar 1891'de Raşid kabilesi tarafından mağlup edildi. Sonra 1902'de II. Abdülaziz b. Suûd, Riyad şehrini ele geçirdi ve I. Dünya Savaşı'nda zeki bir siyasetle İngilizlerin yanında yer alarak, mukaddes şehirleri ile birlikte asıl Suûdî devletin bölgelelerini yeniden ele geçirmeye muvaffak oldu. Vehhâbîlik de, bid'atlerden arınmak isteyen (püritenist) bir İslâm toplumunu şekillendirmek üzere düzenlenmiş resmî ideolojisi oldu.

Arap çöllerinde kumlar harekete geçti; zira İngiltere üç bin tüfek, dört makineli ve beş bin sterlin göndermek suretiyle Suûdlular üzerinde nüfûz elde etmeye muvaffak olmuştu. Petrol, ülkeye tahmin edilemeyecek kadar çok zenginlik getirdi ve bu durum Vehhâbî devletini büyük bir gerginliğin içine soktu. Çünkü binlerce Suûd prensinin birdenbire yeryüzündeki en zengin insanlar arasına girdiğinde puritanistliği sürdürmek oldukça güç olacaktır. Bu noktada, resmen izin verilip onaylanan bir tür riyakarlık, çözüm olmaktadır. Zenginler, Batının sunabileceği her şeyi büyük saraylarındaki özel hayatlarında zevkle yaşarken, Vehhâbîlik şeklen kamuda sürdürülmektedir. Ve Riyad'ın sağlayamayacaklarını Londra'daki saraylar, bol miktarda temin edecektir.

Buna, daha tehlikeli bir şey eşlik etmiştir. Prensler Batı'nın bütün lüksünü tatmalarına rağmen, Vehhâbîlik, coşkun bir Oksidentalizm markasıyla dışarıya ihraç edilmiştir. Suûdî Arabistan şimdi, Kuzey Afrika'dan Endonezya'ya kadar her yerde Müslümanları etkileyen fundemantalist, püritenist ideolojinin başlıca kaynağıdır. Suûdî prensleri ülkede din adamları ile endişeli bir ateşkes içerisinde yaşarken, petrolden elde edilen para, dünya üzerinde dinî radikalizmi geliştirmek için kullanılmaktadır. Ancak riyakarlık, sağlam bir çözüm değildir; zira Üsâme bin Ladin gibi gerçekten Vehhâbîliğe inananları ortaya çıkarmıştır. Üsâme, Amerikalı kadın askerlerin Arabistan'da bulunmalarını, kirletme eylemi olarak görmektedir. Ona ve taraftarlarına göre Amerikalılar, tapınak fahişelerini, sanki Suûdî Arabistan'ın erkeğe yaraşmaz özellikteki idarecilerini korumak üzere gönderiyordu. Vehhâbîlik, sadece püritenist bir yeniden dirilme şekliyle değil, ayrıca zehirli bir Oksidentalist akîde olarak ihraç edilmiştir. Öyle ki ortaya çıktığı kutsal mekânların aynı yöneticilerine, karabasanlar gibi sık sık uğramak üzere geri gelecektir.